

ORGANOLOGIJA

Zamolba cijenjenoj gospodi svećenicima svih titula i funkcija i vlasnicima povijesno vrijednih orgulja

Potaknut čitanjem časopisa za duhovnu *glazbu Sv. Cecilija* osjećam, kao profesionalni akademski glazbenik – orguljaš, potrebu i dužnost obratiti Vam se ovim člankom.

U ovim vremenima opazio sam da se pristupa brojnim obnovama, restauracijama, pregradnjama, dogradnjama, gradnjama i slično, starijih, novijih i novih orgulja. To je svakako pohvale vrijedno postupanje, ali primjećujem da se tom postupku pristupa s različitim razina upućenosti. To me je ujedno potaknulo da napišem nekoliko misli.

Svi znamo da nisu svi svećenici različitih titula i funkcija jednako glazbeno i povijesno-umjetnički upućeni i školovani. To vrijedi i za vlasnike povijesno vrijednih orgulja. Analogno tome nisam ni ja kao glazbenik jednako upućen u ostala područja znanosti, umjetnosti, tehnike, športa itd. Stoga smo svi pozvani na međusobnu, dobronamjernu, poštenu i istinitu suradnju.

Stoga bih se i ja iz svoje glazbeničke perspektive usudio svima Vama kojima se u Naslovu obraćam uputiti prijateljski poziv.

Pri obnovama, restauracijama, pregradnjama, dogradnjama, gradnjama i bilo kakvim zahvatima na orguljama surađujemo s kompletnim akademski i visoko osposobljenim iskusnim glazbenim stručnjacima počevši od orguljaša, orguljara (graditelja orgulja), povjesničara umjetnosti, muzikologa, poznavatelja orgulja, likovnih umjetnika... To se isplati.

Navest ću primjer: u želji da se uštedi novac, jedne su orgulje amaterski zaštićene zamatanjem svirala i nestručnim prekrivanjem zbog radova u crkvi. Pošto su poslovi bili završeni, došao je orguljar i utvrdio da bi tjedan dana morao raditi na čišćenju i uređenju orgulja koje su bile pune prašine, građevinskog materijala, čikova od cigareta... Zar ne bi bilo jeftinije pozvati orguljara da u roku od nekoliko sati stručno zaštiti orgulje?

Primjećujem također da se pristupa proširivanju zvučnosti postojećih orgulja dodavanjem digitalnih registara u njih. Takav postupak bi svaki poštenu glazbenik nazvao "smrtnim grijehom" u organologiji (orguljarstvu). Takvom postupku se pristupa ponajviše zbog nedostatka financijskih sredstava za pravo rješenje proširenja zvučnosti postojećih orgulja, pa se onda dobiva, neka mi ne bude zamjerenost na izrazu koji ne pripada ovom časopisu, eunuh ili glazbenim rječnikom rečeno, kastrat orgulja, koje onda, što bi se u čakavštini reklo, nisu ("")ni miš ni tić("). Ne zna im se ni otac (graditelj). To bi bilo analogno postupku kao

kad bi jedan dirigent u svrhu proširenja zvučnosti svog orkestra, a u nedostatku financijskih sredstava da se plate pravi glazbenici, izvodeći, recimo, jednu simfoniju istu snimio u izvođenju svoga ili drugog orkestra, te za vrijeme prave koncertne izvedbe svog orkestra, prethodno postavivši zvučnike u svoj orkestar, pustio da uz zvučanje navedenog snimka istodobno koncertira njegov orkestar. Ili još bolje: to bi bilo analogno postupku kao kad bi jedan dirigent u svrhu da u njegovom orkestru zvuče prilikom izvođenja, recimo, neke simfonije, svi instrumenti koji su u partituri (dispoziciji orkestra) propisani, a u nedostatku novčanih sredstava da se plate pravi glazbenici, izvjesne dionice pojedinih instrumenata jednom snimio u izvedbi pravih glazbenika na tim instrumentima, te za vrijeme prave koncertne izvedbe svog orkestra, prethodno postavivši zvučnike u svoj orkestar, pustio da uz zvučanje nevedenog snimka dionica koje u orkestru stvarno nisu zastupane u izvedbi pravih glazbenika istodobno koncertira njegov orkestar. Nije li to smiješno, žalosno ili, blago rečeno, nepametno?

Iz iskustva znam, jer sam održavao nastavu na najsuvremenijim digitalnim sakralnim orguljama, da zvuk istih nikako nije jednak zvuku klasičnih orgulja sa sviralama.

Stoga držim da je bolje imati manje zvučan original instrumenta nego "više-zvučnu" nakazu istoga. To posebno vrijedi za stare i povijesno vrijedne orgulje. U svakom slučaju, poštenije je izručiti budućim naraštajima, koji će možda imati više novčanog dobrostanja, netaknut original nego nakazu. S druge strane treba imati na umu da je možda bolje u tom slučaju kupiti nove kvalitetne digitalne, sakralne orgulje po vlastitom izboru i smjestiti ih u crkvi na mjesto po vlastitom izboru.

Neki naručitelji iz liturgijskih pobuda spajaju i klasične orgulje na koru s novim sviraonikom kraj oltara, a pritom zaboravljaju da troše puno novca samo za vizualni efekt. Izvor zvuka (orgulje) ostaje i dalje na koru, a dobiva se zakašnjenje tona s istog izvora zvuka u odnosu na pritisak tipke radi udaljenosti koju zvuk mora prijeći do svirača i pjevača kraj oltara. To otežava sviranje i usklađenost pjevanja. Jedino pozitivno što se time postiže je, da pjevači moraju biti discipliniraniji (manje šaputanja i sl.), jer su na "udaru" oka ostalih vjernika. Ako puk želi pjevati, pjevat će, stajali pjevači na pjevalištu (koje se za njih stoljećima na određenom mjestu iz određenih razloga u crkvi gradilo) ili na nekom drugom mjestu. Opravdanje gradnje sviraonika kraj oltara može biti jedino iz koncertnih razloga, točnije, iz razloga da orguljaš svirajući s orkestrom vidi dirigenta. Unatoč tome ostaje zakašnjavajući ton. Uvođenjem ekrana i slušalica mogao bi se izbjeći i taj trošak gradnje sviraonika kraj oltara. (Primjer: dvoje orgulje u nürnberškoj evangeličkoj katedrali, gdje dva orguljaša pomoću slušalica mogu na različitim udaljenim mjestima svirati istovremeno skladbe za dvoje orgulje).

Orgulje župne crkve u Petrijevcima

Na ova razmišljanja posebno me potaknuo članak iz časopisa *Sv. Cecilija* 1998. godine br. 1, koji se nalazi na stranama 16 i 17, a potpisao ga je gospodin Wolfgang J. Braun, graditelj orgulja, u prijevodu gospodina Antona Mrzlečkog. Kod tog zahvata na orguljama kapucinske crkve u Varaždinu mislim da se našlo pošteno kompromisno rješenje, jer citiram 7. i 8. redak prvog stupca na 17. strani: "Na taj način može se i dalje svirati na klasičnim orguljama na koru kao i prije".

Citirat ću također i retke 18 do 28 istog stupca na istoj strani: "Usudili smo se odlučiti za taj kompromis jer je kroz to povijesni sastavni dio ostao nedirnut i orgulje su ostale sačuvane za buduće generacije. Za mene je briga i problem, da bi te časne i povijesne orgulje sa proširenim opsegom tonova sa donjeg sviraonika mogle biti preopterećene i time biti iskrivljena njihova originalnost!

Zvučno miješanje registarskih i elektronskih svirala nije poželjno i trebalo bi se izostaviti iz poštovanja prema esteticima, koju nam je Dragutin Geissler (graditelj dotičnih originalnih starih orgulja – opaska pisca potpisanog na kraju ovog članka) ostavio iz svog vremena."

Nadalje citiram retke 1-4 drugog stupca 17. strane: "Ti su zvuci više od stotinu godina pozivali vjernike da hvale Gospodina. Samo ako sačuvamo povijesne dijelove, možemo tu kulturu koja je urasla u život naroda shvatiti i očuvati."

Citat od 25. do 33. retka istog 17. stupca iste strane glasi: "Povijesni dio orgulja opet je nanovo uspostavljen kao u izvorniku. Bilo bi nerazumno i besmisleno svake orgulje elektrificirati. U ovom slučaju, međutim, povijesne orgulje može svirati neki orguljaš na sv. Misi, što do sada nije bilo moguće. Povijesni sviraonik zajedno sa cijelim sustavom u potpunosti je očuvan i na njemu se može svirati kao i u vrijeme D. Geisslera. Elektrifikaciju treba shvatiti samo kao pomoć!"

Citiram još od 46. pa do 52. retka drugog stupca 17. strane: "Zajedno s ustanovama za zaštitu spomenika kulture, nadležnim glazbenicima i stručnjacima za orgulje kao i s nadležnim ordinarijatom treba preispitati koji je najbolji način restauracije orgulja."

Preporučio bih pročitati navedeni članak u cijelosti. Posebno bih to preporučio onima koji se spremaju na određene zahvate na orguljama u svojoj nadležnosti.

Na koncu, usudio bih svima zainteresiranima staviti na besplatno raspolaganje svoja iskustva, saznanja i informacije, ukoliko ona mogu nekome koristiti. S tim u vezi molio bih sve zainteresirane da mi se pismom oglase na naslov:

Draško Baumgarten (akad. glazbenik – orguljaš)

Fiorello la Guardia 2/4

51 000 Rijeka

Draško Baumgarten

Župna crkva Sv. Petra u Petrijevcima, izgrađena 1754. godine pod pokroviteljstvom valpovačkog vlastelina, baruna Petra Antuna Hillepranda od Prandaua (1676.-1767.), posjedovala je vrijedne orgulje o kojima danas svjedoče tek neki njihovi sačuvani dijelovi. Na stražnjem zidu pjevališta obješeno je većim dijelom očuvano, ali prazno, drveno kućište u kojemu se nalaze tek prospektne svirale. Kompozicijom i oblikovanjem gotovo je identično kućištu orgulja valpovačke župne crkve Bezgrešnog začeća BDM, ali u nešto smanjenom mjerilu. Nije stoga teško zaključiti kako je riječ o djelima istog majstora, vrsnog apatinskog orguljara Caspara Fischera (1772.-1829.).

Caspar Fischer imao je svoju vlastitu radionicu preko Dunava, u gradiću Apatinu, a gradio je orgulje za mnoge crkve Vojvodine, Srijema i Slavonije, te obližnja mjesta Mađarske. Danas je u Hrvatskoj sačuvano vrlo malo Fischerovih orgulja: one u župnoj crkvi u Valpovu iz 1805., u Petrijevcima iz 1807., te posljednje njegove orgulje u crkvi Sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi iz 1830. godine¹, dok su njegove prve osječke orgulje, koje je gradio oko 1800. za tadašnju baroknu župnu crkvu Sv. Petra i Pavla, sada u franjevačkom samostanu u Tolisi (BiH). Fischerove orgulje u Petrijevcima, prema poznatim pisanim tragovima, potječu iz 1807. godine.² Vjerojatno ih je za ovu, drugu po veličini, crkvu svoga vlastelinstva 1806. godine naručio tadašnji valpovački vlastelin, barun Josef Ignac Hilleprand od Prandaua (1749.-1816.), koji je 1804. godine kod Caspara Fischera naručio nove orgulje za valpovačku župnu crkvu.³

Zbog njihova današnjeg devastiranog stanja, koje onemogućuje neposrednu spoznaju gotovo nikakvih podataka o samom instrumentu, za opis će poslužiti podaci iz *Republičke evidencije orgulja u Hrvatskoj 1972.-1975.*⁴, te izvješća petrijevačkog učitelja Josipa Böhma.

Orgulje su bile mehaničkog sustava, imale su osam registra, jedan manual i pokraćeni, tzv. "gebrochener" pedal. Bile su pomaknute do ograde kora. Sviraonik se prvotno nalazio u začelju orgulja, a kasnije je izgrađen novi ispred orgulja. Opseg klavijature manuala obuhvaćao je, kao i kod drugih Fischerovih ranijih radova, 45 kromatskih tipaka, od C/E do c''', dakle, bez cjelovite najdublje oktave. Značajka je to još uvijek baroknog načina gradnje koji je Fischer usvojio tijekom svoje izobrazbe krajem XVIII. stoljeća, a koji mijenja i posuvremenjuje tek u svojim posljednjim radovima. Vjerojatno su i ovdje, kao i na ranijim osječkim (oko 1800.; danas u Tolisi) i valpovačkim (1805.) orguljama, donje tipke bile obojene crno, a gornje u bjelokosti. Orgulje su se napajale zrakom iz dvaju crpećih mijehova, smještenih u postolju prospekta, koji su se tlačili